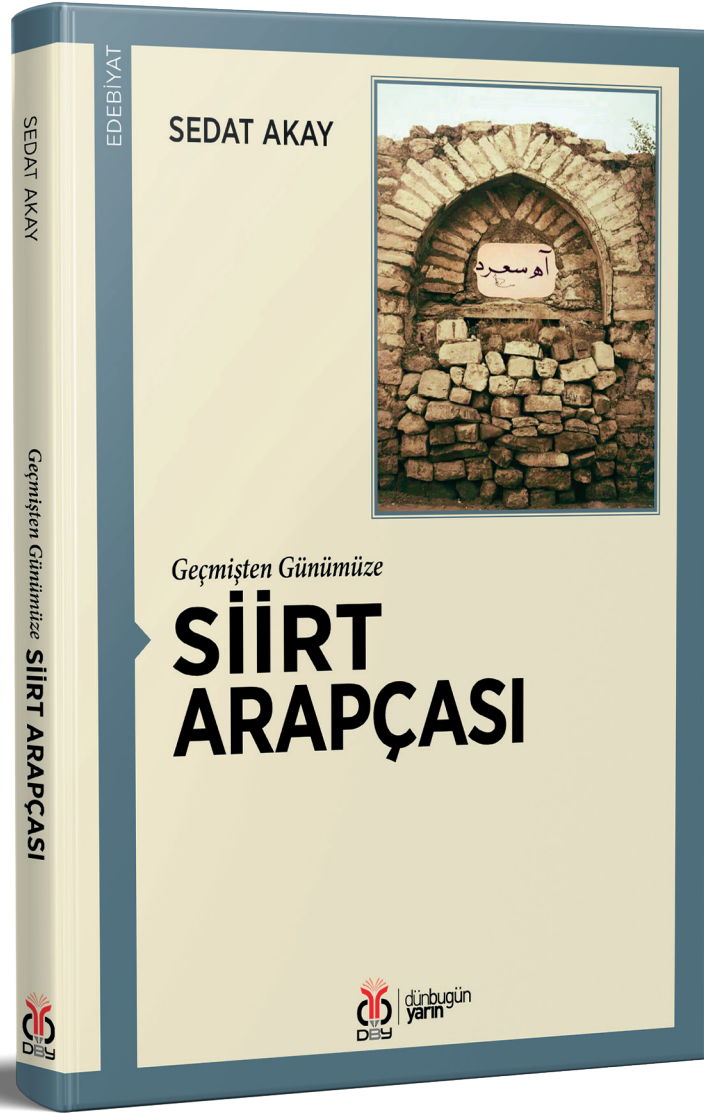

SEDAT AKAY

Geçmişten Günümüze

SİİRT ARAPÇASI

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2021, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 169

Edebiyat: 74

ISBN 978-625-7471-05-3

Sertifika No: 18188

Birinci Baskı: İstanbul, 2021

Yazar:

Sedat Akay

Yayın Koordinatörü:

İrfan Güngörür

Yayın Yönetmeni:

Halil Batur

Editör:

Mehmet Nafi Arslan

Baskı Hazırlık:

DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Birlik Ozalit

(Sertifika No: 20179)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Sedat Akay

Geçmişten Günümüze Siirt Arapçası

İstanbul : DBY Yayınları, 2021.

249 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 169)

ISBN 978-625-7471-05-3

1- Edebiyat 2- Lehçe 3- Siirt Arapçası 4- Ses ve Biçim Bilgisi 5- Söz Dizimi

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

Tel.: +90 212 526 98 06

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Ön Söz	15
Çeviriyazı (Transkripsiyon) İşaretleri	21
Simgeler ve Kısaltmalar	25
Giriş	27
Çalışmanın Konusu	28
Çalışma Metodu	29
Çalışmanın Amacı	32
Araştırmanın Önemi	33

BİRİNCİ BÖLÜM

SİİRT ŞEHİRİ VE SİİRT ARAPLARI TARİHİ

1. Siirt Şehri ve Siirt Arapları Tarihi.....	35
1.1. Siirt'in Coğrafi Konumu.....	35
1.2. Siirt Tarihi.....	36
1.2.1. İslam'ın Doğuşundan Önce Siirt.....	37
1.2.2. İslam'ın Doğuşundan Sonra Siirt.....	38
1.2.3. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Siirt.....	40

1.2.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Siirt	40
1.3. Siirt Araplarının Tarihi	41
1.4. Arap Dili Lehçeleri	43
1.4.1. Fusha ve Avamca Kavramları	45
1.4.1.1. Fusha	46
1.4.1.2. Avamca (ammice)	46
1.4.2. Bir Lehçe Olarak Siirt Arapçasının Tarihi ve Kültürel Dayanakları	47
1.4.3. Siirt Arapçasının Temel Özellikleri	52
1.5. Siirt ve Siirt Arapçasının Günümüzdeki Durumu	55

İKİNCİ BÖLÜM

SİİRT ARAPÇASININ FONETİK/SES BİLGİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

2. Fonetik/Ses Bilgisi Açısından İnceleme	61
2.1. Arapçada Bulunan Harfler	61
2.1.1. Şemsî Harfler	63
2.1.2. Kamerî Harfler	63
2.1.3. Med/uzatma harfleri	63
2.2. Hareke ve İşaretler	63
2.3. Siirt Lehçesinde Bulunup Fasih Arapçada Yer Almayan Sesler	64
2.3.1. Sessiz Harfler	64
2.3.2. Sesli harfler	65
2.4. Fasih Arapçada Bulunup Siirt Lehçesinde Değişime Uğrayan Ses ve Harfler	65
2.4.1. Değişime Uğrayan Sesler	65
2.4.1.1. ث / ð Dönüşüm Şekli	65
2.4.1.2. ذ / z Dönüşüm Şekli	66
2.4.1.3. ض / d Dönüşüm Şekli	67
2.4.1.4. ظ / z Dönüşüm Şekli	68
2.4.2. Ünsüz Benzeşmesi	68
2.4.3. Değişime Uğramış Harf ve Harekeler (Sesler)	70
2.4.3.1. Harflerdeki Değişim	70

2.4.3.1.1. Med/Uzatma Harflerindeki Değişim (Uzun Ünlü Değişimi)	70
2.4.2.1.2. Harf Eklenmesi (Ses Türemesi)	71
2.4.3.1.3. Harf Eksilmesi (Ünsüz Seslerin Düşmesi)	74
2.4.3.1.4. Harflerin Yer Değiştirmesi (Seslerin Yer Değiştirmesi)	75
2.4.3.1.5. Ünsüz Yumuşaması ve Seslerin Dönüşmesi	75
2.4.3.1.6. Yabancı Kelimelerde Ünsüz ve Ünlü Seslerdeki Dönüşüm	81
2.4.3.2. Hareke Değişimi (Kısa Ünlü Değişimi)	82
2.4.3.2.1. Kelimenin Baş Tarafında Hareke/Kısa Ünlü Değişimi	82
2.4.3.2.2. Kelimenin Ortasında Hareke/Kısa Ünlü Değişimi	84
2.4.3.2.3. Hareke Eklenmesi (Ünlü Seslerin Türemesi) ..	85
2.4.3.2.4. Hareke Eksilmesi (Ünlü Seslerin Düşmesi)	85
2.5. Harf, Hareke ve Şekil Değişimi ile Lehçelerdeki Farklılıkların Sebepleri	86
2.6. İmâle	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİİRT ARAPÇASININ ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ) AÇISINDAN İNCELENMESİ

3. Siirt Arapçasının Şekil Bilgisi (Morfoloji)	93
3.1. Zamirler	93
3.1.1. Munfasıl/Ayrı Zamirler	94
3.1.1.1. Ayrık Özne Zamirleri (Merfû Munfasıl Zamirler) ...	94
3.1.1.2. Ayrık Nesne Zamirleri /Mansûb Munfasıl Zamirler.	96
3.1.2. Muttasıl/Bitişik Zamirler	96
3.1.2.1. İsme Bitişen Zamir	96
3.1.2.2. Fiile Bitişen Zamir	98
3.1.2.2.1. Fiile Bitişen Muttasıl Merfû /Bitişik Kişi Zamirleri	98
3.1.2.2.2. Fiile Bitişen Mansûb Muttasıl /Bitişik Nesne Zamirleri	99

3.1.2.2.3. Fiille Kullanılan Mansûb Munfasıl Zamirler / Ayrık Nesne Zamirleri	102
3.1.3. Müstetir/ Gizli Zamirler.....	104
3.2. İşaret İsimleri /Zamirleri.....	104
3.2.1. Yakın İçin Kullanılan İşaret İsimleri	104
3.2.2. Uzak İçin Kullanılan İşaret İsimleri/Zamirleri.....	105
3.3. Tamlamalar	106
3.3.1. İsim Tamlaması (Muzâf-Muzâfun ileyh).....	106
3.3.2. Sıfat Tamlaması (Sıfat-Mevsûf)	107
3.4. Zarflar.....	108
3.4.1 Zaman Zarfları.....	108
3.4.1.1. Lehçede Kullanılan Zaman Zarfları.....	109
3.4.1.2. Önce ve Sonrasıyla Zaman Zarfları.....	109
3.4.1.3. İçinde Bulunulan An İtibariyle Zaman Zarfları.....	110
3.4.1.4. Haftanın Günleri.....	110
3.4.1.5. Aylar	111
3.4.1.6. Mevsimler.....	111
3.4.1.7. Saatler.....	112
3.4.2. Mekân / Yer ve Yön Zarfları	113
3.4.2.1. Lehçede Mekân / Yer ve Yön Zarfları.....	114
3.4.3. Miktar zarfları.....	115
3.4.3.1. Azlık Bildiren Zarflar	115
3.4.3.2. Çokluk Bildiren Zarflar.....	117
3.4.3.3. Eşitlik veya nitelik bildiren zarflar.....	117
3.4.4 Hâl/Durum Zarfları	118
3.4.5. Renkler	119
3.4.6. Sayılar	121
3.4.6.1. Sayma Sayıları.....	122
3.4.6.1.1. Bir-On Arası Sayma Sayıları.....	122
3.4.6.1.2. On Bir-On Dokuz Arası Sayma Sayıları	124
3.4.6.1.3. Ukûd/Onlu Sayma Sayıları.....	125
3.4.6.1.4. Yüzlü Sayma Sayıları.....	127
3.4.6.1.5. Binli Sayma Sayıları	128
3.4.6.2. Sıra Sayıları	129
3.4.6.3. Kesirler ve Orantılar	130
3.5. Edatlar.....	131
3.5.1. Olumsuzluk Edatları.....	132
3.5.1.1. Fiille Beraber Kullanılan Olumsuzluk Edatları	132

3.5.1.1. 2. İsimle Beraber Kullanılan Olumsuzluk Edatları	133
3.5.1.1.3. Hem Fiil Hem de İsimle Beraber Kullanılan Olumsuzluk Edatları.....	134
3.5.2. Soru Edatları.....	134
3.5.3. İstisna Edatları.....	137
3.5.4. Şart Edatları	138
3.5.5. Tenbih Edatları	140
3.5.6. Tasdik/Onaylama veya Ret Edatları.....	140
3.5.7. Değişik Anlamalarda Kullanılan Edatlar	140
3.6. Marife/Belirli ve Nekra/Belirsiz İsim	146
3.7. Müzekker ve Müennes (Eril/Dişil)	147
3.7.1. Müennes/Dişil İfadeler.....	147
3.7.1.1. Müennes/Dişil İsimlerin Kısımları.....	148
3.7.2. Müzekker/Eril İsimler	151
3.7.3. Türkçe ve Başka Dillerden Lehçeye Geçmiş Kelimelerin Müzekker- Müennes /Dişil Eril Kullanımı.....	151
3.8. Müfred/Tekil, Müsenna/İkili ve Cem/Çoğul İfadeler.....	153
3.8.1. Müfred/Tekil İfadeler	153
3.8.2. Müsenna / İkili İfadeler.....	153
3.8.3. Cem/ Çoğul İfadeler	154
3.8.3.1. Sâlim/Düzenli Çoğul İfadeler	155
3.8.3.1.1. Müzekker Sâlim Çoğul/Eril Düzenli Çoğul	155
3.8.3.1.2. Müennes Sâlim Çoğul/Dişil Düzenli Çoğul	156
3.8.3.2. Mükesser/Düzensiz Çoğul İfadeler	156
3.8.3.3. Müfred/Tekil Bazı Müennes/Dişil İsimlerden Çoğul İsimler Oluşturma.....	159
3.8.4. Türkçe ve Başka Dillerden Lehçeye Geçmiş Kelimelerin Çoğulları	159
3.9. İsm-i Mevsul/İlgi Zamiri.....	162
3.10. İsm-i Tasğir (Küçültme adları).....	165
3.11. Cer Harfleri.....	166
3.12. Bağlaçlar/Atf Harfleri.....	172
3.13. Master	176
3.14. Fiiller.....	180

3.14.1. Mazi Fiili.....	180
3.14.1.1. Mazi/ “di”li (belirli) Geçmiş Zaman	181
3.14.1.2. Mazi/ “Miş”li (belirsiz) Geçmiş Zaman.....	182
3.14.1.3. Mazi/Uzak Geçmiş Zaman	183
3.14.2. Muzari Fiili.....	184
3.14.2.1. Geniş zaman	184
3.14.2.2. Şimdiki Zaman	185
3.14.2.3. Muzari/Geniş Zaman(Anlatma Hâli) Fiil Çekimi.....	187
3.14.3. Gelecek zaman	188
3.14.3.1. Muzari/Gelecek Zaman (Anlatma Hâli, Gelecek Zamanın Hikâyesi).....	189
3.14.4. Emir Fiili.....	190
3.14.4.1. Emr-i Hâzır	191
3.14.4.2. Nehy-i Hâzır	191
3.14.4.4. Emr-i Gaib.....	192
3.14.4.5. Nehy-i Gaib.....	193
3.14.5. Siirt Arapçasında Kullanılan Bazı Mazi ve Muzari Fiil Kalıpları	193
3.14.5. Meçhul/Edilgen Fiil	196
3.14.6. Nakıs/Eksik Fiiller.....	197
3.14.7. Taaccüb/Hayret Fiilleri.....	199
3.14.8. Övme ve Yermeye Fiilleri.....	200
3.14.9. Yaklaşma Fiilleri/Ef'al-i Mukarebe	200
3.14.9.1. Yaklaşma Fiilleri.....	201
3.14.9.2. Ümit Bildiren Fiiller	202
3.14.9.3. Başlama Bildiren Fiiller.....	202
3.15. Fail ve İsm-İ Fâil/Etken Ortaç Kalıpları	203
3.15.1. İsm-i Fail Kalıpları	203
3.16. Meful ve İsm-i Meful /Dolaylı Tümleç Kalıpları.....	205
3.16.1. İsm-i Meful Kalıpları	205
3.17. Alet İsmi.....	206
3.18. Zaman ve Mekân İsmi	208
3.19. Bir Defa Oluş İsmi/Bina-i Merre.....	209
3.20. İsm-i Tafdil / Karşılaştırma ve Üstünlük Sıfatları	210
3.21. Sıfat-ı Müşebbehe /Benzeşme Sıfatları	212
3.22. Mübalağa Kalıpları.....	215
3.22.1. Mübalağa Kalıpları (Mübalağalı Etken Sıfat-Fiil).....	215

3.23. İsm-i Mensûb / İlgi İsmi	217
3.24. İsm-i Fiiller	218
3.25. Türkçeden Alınmış Yapım Ekleri	218

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SIİRT ARAPÇASININ CÜMLE BİLGİSİ

4.1. Arapçada Cümle Kuruluşu.....	221
4.2. Siirt Arapçasında Cümle.....	222
4.2.1. Fiil Cümlesi	222
4.2.2. İsim Cümlesi.....	222
4.2.3. Şart Cümlesi	223
4.2.4. Soru/İstifham Cümlesi.....	224
4.2.5. Emir, Dilek ve Temenni Cümleleri.....	224
4.2.5.1. Dua Cümleleri	224
4.2.5.2. Beddualar	225
Sonuç	227
Ek	231
1. Siirt Arapçası ve Fasih Arapça Hakkında Bazı İpuçları	231
2. Siirt Arapçası ile İlgili Alıştırmalar	235
Kaynakça	243

Ön Söz

İnsanın düşünme yeteneğinin kaynağı olan akıl ile konuşma yeteneğinin kaynağı olan dil, birbirini tamamlayan ve insanı diğer varlıklardan üstün kılan iki önemli özelliktir. İnsanın düşünme, muhakeme ve mukayese yapma gücü olan akıl, hayatını sürdürmesini sağlarken dil sayesinde de insan kendini ifade etme imkânı bulur. Dil, insana sosyalleşme ve iletişim imkânı vermekle beraber aynı zamanda ona kişilik ve karakterini şekillendirme ve kimlik kazanma imkânı da verir. İnsanın geçmişini öğrenip bugününü de anlamlandırması ve geleceğine şekil vermesinde akıl kadar dilin de rolü büyüktür.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'nün Uluslararası Anadil Günü münasebetiyle yayımladığı raporlara göre dünyada 6000 civarında dil konuşulmasına karşılık, iki yüz civarında devlet olduğu göz önünde bulundurulduğunda hemen hemen bütün ülkelerde birden fazla dilin konuşulduğu söylenebilir. Bu raporlara göre her 15 günde 1 dil, kültürel ve sosyal ortamıyla beraber yok olmakta; dünyada konuşulan dillerden 2473 tanesi yok olma tehlikesi yaşamaktadır. Bu oranın dünyada konuşulan toplam dil sayısının %40'ından fazla bir oran olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durumun ne kadar tehlikeli bir boyuta ulaştığı anlaşılabilir.

Bir dil sadece birtakım kelime, kelime grubu ve cümlelerden ibaret değildir. Her dil; onu oluşturan kültür, gelenek görenek, yaşam tarzı, duyuş ve düşünüş biçimi ile dünya görüşünün eseri olduğu için yok olan veya unutilan her dil ile beraber bu dilin ana kaynakları içerisinde yer alan kültür, gelenek görenek, yaşam tarzı, duyuş ve düşünüş biçimi ile dünya görüşü de yok olmakta ya da unutulmaktadır. Yok olan ya da unutilan dillerle beraber insanlığın yüzyıllar boyunca büyük gayretlerle oluşturduğu kültür ve medeniyet birikimi de yok olmaktadır.

Bir dilin resmî dil, eğitim dili, yazı dili ve medya dili olarak kullanılmaması, o dili aktif olarak konuşanların hızla azalmasına ve zamanla o dilin fakirleşerek zayıflamasına sebep olur. Bu durumda söz konusu dil, kuşaktan kuşağa aktarılma imkânını yitirir. Zamanla o dilin konuşulduğu toplum veya bölgede konuşulan hâkim dilin; resmî dil, eğitim dili, yazı dili ve medya dili olarak kullanılması bu dile gösterilen ilginin hızla azalmasına neden olur. Aktif konuşanı azalan söz konusu dil, sürekli değişen ve gelişen dünyada ihtiyaçlara cevap veremez hâle gelir ve unutulmaya yüz tutar.

Her dil, kendine özgü bir kültür dünyasına sahip olduğuna göre bir dilin ölmesi veya kaybolup unutulması, o dil ile birlikte o dilin kültür dünyasının da yok olup gitmesi anlamına gelir. Bu dillerin bir kısmının dünyanın başka yerlerinde konuşulan dillerin bir lehçesi, şivesi veya ağız olması bu gerçeği değiştirmez. Zira her lehçe, şive ve ağız mensubu olduğu dilin can damarlarından biridir. Beslendiği can damarlarından mahrum kalan diller, zaman içerisinde zayıflayıp yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacak, belki de yok olacaktır.

Anadolu, sahip olduğu ekonomik, coğrafi ve kültürel zenginliklerinden ötürü tarih boyunca büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'da kurulan medeniyetler zamanla yerlerini başka medeniyetlere bırakmış, böylelikle çok canlı ve zengin bir kültür, tarih

ve medeniyet mozaigi meydana gelmiştir. Çeşitli dil, din ve kültürlerin ortak medeniyet birikiminden oluşan bu mozaik, bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu birikime bağlı olarak Anadolu'da Türkçe haricinde birçok yerel dil de konuşulmaktadır. Bugün Türkiye'de resmî ve ortak anlaşma aracı olarak hâkim dil olan Türkçe dışında varlığını sürdüren veya sürdürmeye çalışan dillerden biri de tarihî bilgilere göre çoğunluğu VII. yüzyılım ikinci yarısında Siirt'e göç etmiş Arapların konuşmakta olduğu Arapçadır. Bu dil, asırlar boyunca yaşamını bu topraklarda sürdüren Araplar arasında nesilden nesile sözlü olarak aktarılagelmiştir.

Bölgede konuşulan Arapçanın yazıya aktarılmaması, savaşların tabii bir sonucu olarak sınırların değişmesi, harf inkılabı birlikte Arap dil, edebiyat ve alfabesinde meydana gelen sınırlamalar dolayısıyla kullanım sıklığının azalması ve bölgede konuşulan Türkçe, Farsça, Kürtçe gibi dillerle etkileşimi, yeni kavram ve olguları karşılayacak kelimeler türetemeyip bu dillerden ödünç alma vb. sebeplerle diğer Arap lehçelerinden yapı ve kelime varlığı noktasında farklılaşmasına neden olmuştur.

Yüzyıllarca süren bir zaman diliminde Anadolu'ya gelip yerleşen bu insanların ata dillerinin değişimlere maruz kalması kaçınılmazdır. Başka bir deyişle hâlihazırda Afrika ve Orta Doğu gibi bölgelerde yaşayan Arapların konuştukları Arapçanın, Türkçenin çoğunluğun dili olduğu bir ülkedeki Arapların konuştukları Arapça ile bazı farklılıklar göstermesi normal bir durumdur. Fakat meydana gelen farklılaşmalara rağmen bu dil, yine de Arapların konuştuğu dilin temel özelliklerini yansıtmaktadır.

Lehçe ve ağızlarıyla birlikte bütün diller hayatta kalmak için insana bağımlıdır. Bir dilin yaşatılıp gelecek nesillere aktarılabilmesi için atasözü, deyim, halk hikâyesi, masal, efsane, bilmece, ninni

ve fıkra gibi o dili dil yapan, sözlü veya yazılı kültürel ve folklorik değerler de bilimsel yöntemlerle derlenerek kayıt altına alınmalıdır. Bu değerler, sadece ait olduğu dilin mensuplarına değil, toplumun diğer kesimlerine de tanıtılmalı ve sevdirmelidir.

Söz konusu dilin kurallarının ve özelliklerinin belirlenmesi ile söz varlığının tespiti için büyük önem arz eden bu dil malzemesi, transkripsiyon/çevrim yazı yöntemiyle yazıya dökülmelidir. Sadece yok olma tehlikesi yaşayan diller için değil, tüm diller için çok önemli olan söz konusu malzeme, olabildiğince fazla olmalı; alan, konu ve içerik bakımından çok çeşitlilik arz etmelidir. Bu malzeme üzerinde ses, şekil, kelime, cümle ve anlam bilgisi çalışmaları yapılarak bu dilin kapsamlı bir grameri hazırlanmalıdır.

Araştırma konusu dilin, mensubu olduğu ana dilin diğer tarihî ve çağdaş kolları içindeki yeri ile değişim ve gelişim sürecinin tam olarak ortaya konulabilmesi için diğer kolları arasında karşılaştırılmalı çalışmalar yapılmalı, benzer ve farklı yönleri belirlenerek kayıt altına alınmalıdır.

Çalışmamızda, Siirt il merkezinde konuşulan Arap diyalekti yani lehçesi ele alınmıştır. Dört bölümden meydana gelen çalışmamızın birinci bölümünde genel anlamda Siirt ve Siirt Araplarının tarihi, Arap lehçeleri, Siirt Arapçasının temel özellikleri ile günümüzdeki durumu hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Siirt Arapçası fonetik açıdan incelenmiştir. Üçüncü bölümde bu lehçenin morfolojik açıdan özellikleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Siirt Arapçası şekil bilgisi yönünden incelenerek lehçenin ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi açısından özellikleri, Arap lehçeleri arasındaki yeri ve uğradığı değişimler ile diğer lehçelerden farklılıklarından hareketle bir sonuca varılmıştır. Eserin ek bölümünde ise bazı ipuçları ve alıştırılmalarla Siirt Arapçası ile Fasih Arapçanın kaynaştırılması ve anlaşılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında başlangıcından son safhasına kadar sınırsız hoşgörü ve sabırla desteğini gördüğüm sevgili hocam Prof. Dr. İsmail GÜLER'e, öneri ve değerlendirmeleriyle çalışmaya büyük katkı sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Asım YEDİ-YILDIZ ve Prof. Dr. Hasan TAŞDELEN'e, kıymetli yardımlarını esirgemeyen ve karşılaştığımız engelleri aşmamızı sağlayan saygıdeğer hocam Serhat GÜLTAS'a, çalışmayı gözden geçiren değerli meslektaşlarım Dr. Halil BATUR ve Necim GÜL'e, imkân ve ikramlarıyla sürekli yanımızda olan ve bize ev sahipliği yapan Bilgili Kitap Kültür Sarayı'nın sahibi Ömer TURAY'a, her zaman yakın desteklerini gördüğüm ve isimleri çalışmanın içinde anılan kaynak kişilere ve sevgili aileme teşekkür etmeyi borç bilirim.

Kaynakça

- ACAT Yaşar, “Anadoluda Konuşulan Arap Dialektleri Üzerine Avrupa ve Türkiye’de Yapılan Çalışmalar”, *Türkiye’de Konuşulan Arap Dialektleri*, İstanbul: Akdem Yayınları, ed. Yaşar Acat, 2018, s.s. 7-26.
- ACAT Yaşar, “Muhâllemi Lehçesinde Kullanılan Atasözü ve Deyimlerin Siirt Arapçasında Kullanılan Atasözü Ve Deyimlerle Karşılaştırılması”. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 2017, ss.246-253.
- Ahmed b.Ali b.Mes’ud, *Merahu'l-Ervah fi İ-Tasrif*, (el-Emsile, Bina, el-Maksud, el-İzzî ve Merah'tan oluşan Sarf Cümlesi içinde), İstanbul, 1917.
- Ahmed Teymur Paşa, *Lehecâtu'l-Arab*, Mısır: Mektebetu's-sakafiyye, 2003.
- AKAY Sedat, “Siirt Arapçası’ndaki Deyimler ve Mesellerin Filolojik Özellikleri”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2019; 7(13): 288-277.
- AKKOYUN Ayaz, “Yaşaya-maya-n Ölü Dil-Lisan-Örneğinde Siirt Arapçası”, *Uluslararası Siirt Arapçası Çalıştayı*, Siirt, 27-28 Mayıs 2016.
- AKSAN Doğan, *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 6.b., Ankara: TDK Yayınları, 2007.
- AKTAY Aydın, “Bir Kimlik Şehri ya da Kimlikli Bir Şehir Olarak Siirt ve Siirt Arapçası”, *Siirt Arapçası Çalıştayı Bildirileri*, Siirt, 27-28 Mayıs 2016.
- AKYÜZ Vecdi, “*Arapçada Fiil Zamanları*”, İstanbul: İfav Yayınları, 1995.

- ALAK Musa, “Sarf(Tasrif) İlmi”, *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri*, ed. İsmail Güler, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, s.s. 112-174.
- ALP Musa, “Farklı İki Açıdan Arapça: Fusha ve Avamca”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XI, S. 2, Temmuz-Aralık 2011, ss.87-110.
- ALP Musa, “Kelimelerin Göçü: Türkçe Nispet Eki “-ci'nin” Şam Bölgesi (Suriye, Ürdün, Filistin ve Lübnan) Arap Halk Ağzında Kullanımı Hakkında Bir Araştırma”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, Ocak-Haziran 2007, ss.179-226.
- ARITÜRK Ahmet-Fatih, *Siirt'le İlgili Anekdotlar*, C.II, Siirt: Orka Matbaası, 2003.
- ARSLAN Hüseyin, “Yüksek Ruhlar Ve Aydınlar Yurdu Tillo”, *İbrahim Hakka ve Siirt Uleması Sempozyumu*, ed. Ahmet Erkol, Abdurrahman Adak, İstanbul: Beyan Yayınları, 2008, s.s. 351-378.
- ASLAN Ahmet, “Miladî XII. Ve XIII. Yüzyılda Siirt'te Arap Edebiyatı Çevresi”, *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık 2008, ss.103-134.
- ATALAY Ömer, *Siirt Tarihi*, İstanbul: Çeltut Matbaası, 1946.
- AYDIN Tahirhan, *Arapça ve Türkçede Cümle Yapısı, Yabancılarla Arapça Öğretimi-Karşıtsal Çözümleme*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- AZİMLİ Mehmet, “İlk Fethinden Osmanlı'ya Siirt'in Siyasi Tarihi”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 126-133.
- BİLGİN Muhittin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, 2.b., Ankara: Anı Yayıncılık, 2006.
- BULAK Şahap, “Dünyada ve Türkiye'de Yaşa (yama)yan Diller Üzerine” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research* Cilt: 13, S: 71, Haziran 2020.
- CENGİZ Emin, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, *Türkiye'de Konuşulan Arap Diyalektleri*, Ed. Y. Acar, İstanbul: Akdem Yayınları, 2018, s.s. 223-265.
- CRYSTAL David, *Dillerin Katli*, 3.b., çev. Gökhan Cansız, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015.

- ÇAĞMAR Edip, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 668-682.
- ÇELİK Abdurrezzak, *Tanzimattan Cumhuriyete Siirt*, Siirt: Emin Ofset, 2019.
- ÇIKAR Mehmet Şirin, TİMURTAŞ Abdülhadi, “Mardin Yöresi Arapçasının Temel Özellikleri”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları*, S.28, 2012, ss. 103-118.
- ÇIKAR Mehmet Şirin, TİMURTAŞ Abdülhadi, “Siirt Yöresinde Kullanılan Arapçanın Temel Özellikleri”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları*, S.28, 2009/1, ss. 87-111.
- ÇÖRTÜ M.Meral, *Arapçada Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1997.
- DAYF Şevkî, *Tahrîfâtü'l-'Ammiyye li'l-Fushâ fi'l-Kavâ'id ve'l-Binyât ve'l-Hurûf ve'l-Harekât*, Kahire: Daru'l-Maarif, 1994.
- DEĞİRMENÇAY Veyis, *Farsçada Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü*, İstanbul: Kurtuba Yayınları, 2010.
- ENİS, İbrahim *fi Lehecâti'l-Arabiyye*, Kahire: Mektebetü'l-Anclo el-Mısıriyye, 2003.
- FALAY Nihat, UYMAZ Feride Berna, “Siirt'in 19.Yüzyıl Sonlarındaki Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 152-161.
- el-GALAYİNÎ Mustafa, *Camii'd-Durûsi'l-Arabiyye*, C.III, 10.b., Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1966.
- GÖRGİN M. Şefik, *Arapça Qeltu Lehçesi Siirt Arapçası 'Arabi'l-welâyê*, Özel Basım, 2014.
- GÜL Necim, *Siirt Arapçasını Kurtarmak*, Ankara: Sage Yayıncılık, 2013.
- GÜNDÜZ Şinasi, “Siirt'te İnançların ve Farklılıkların Buluşması”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 31-35.
- GÜNDÜZÖZ Soner, “Klasik ve Modern Arapçanın Sınırları” *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları*, S.8, 2003, s.s. 69-185.
- el-HAMEVÎ Yakut, *Mucemu'l-Udeba*, C.VII, thk., İhsan Abbas, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993.
- el-HANEFÎ Celâl, *el-Emsalu'l Bağdadiyye*, Bağdat: Matbaatu Es'âd, 1962.

- HUVVER İbrahim, “İs’ird fi’t-Turâsi’l-Arabî: eş-Şi’ru ve’ş-Şuarâu Numûzecen”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 473-488.
- İbn-i Hâldun, *Mukaddime*, C.II, Çev., Hâilil Kendir, İstanbul: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004.
- İMER, Kâmile, KOCAMAN Ahmet, ÖZSOY A. Sumru, *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013.
- İstatistik Umum Müdürlüğü, *26 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri*, Ankara, 1929.
- İŞLER Emrullah, “Arapça ve Türkçede Zamanlar-Karşıtsal Çözümleme-” *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları*, 2003, C.III., S.8, ss. 55-68.
- JANSON Tore, *Dillerin Tarihi*, Çev., Mehmet Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2016.
- KAYMAZ Zeki, “Arapçaya Giren Türkçe Kelimelerin Arapça Kurallarla Çokluk Şekilleri Üzerine”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Bahar 2007, C. II/II, s.s. 404-409.
- KAYRA Erol, “Lehçe Bilimi ve Dil Haritaları”, *Türk Dili*, S.8, 2003, s.s. 299-306.
- el-KAYSÎ Mecid Muhammed, *Mevsûatu’l-Lugâti’l-Ammiyyeti’l-Bağdâdiyye*, Amman: Daru’l-Edib, 2013.
- KILIÇÇIOĞLU Cumhur, *Her Yönüyle Siirt*, Siirt: Yücel Matbaası, 1992.
- KOMİSYON, *Siirt*, İstanbul: Erofset basım, 2002.
- KORKMAZ Zeynep, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, 5.b, Ankara: TDK Yayınları, 2017.
- KORKMAZ Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 5.b, Ankara: TDK Yayınları, 2017.
- MAKAR Samih, *Aslu’l-Elfâzi’l-Âmmiyye*, C.III, Kahire: el-Mektebetu’l-Arabiyye, 2004.
- MATAR Salim, *Mevsuatu’l-Lugâti’l-Irakîyye*, Irak: Merkez- i Diraseti’l-Ümmeti’l Irakîyye, 2008.
- MERGEN Ayhan, *Siirtli’nin Gönlünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler*, Siirt: Özel Basım, 2017.
- OBUZ Ömer, *Siirt’in Cumhuriyet Serüveni*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2017.

- ÖNEL Abdulhakim, “Harran’da Konuşulan Arapça Lehçe”, *Türkiye’de Konuşulan Arap Dialektleri*, Akdem Yayınları, ed. Yaşar Acat, İstanbul, 2018, s.s. 107-140.
- ÖNÜR Zafer, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın “Nebzettün min luğati elsineti’s-selase” İsimli Eserinde Siirt Arapçasının Etkisi”, *Siirt Arapçası Çalıştayı*, Siirt, 27-28 Mayıs 2016.
- ÖZBALIKÇI Reşit, “Naht”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.XXXI, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- ÖZCAN Yusuf, *Mersin’in Tarsus İlçesinde Konuşulan Arapça Üzerine Bir Derleme Çalışması*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- ÖZÇELİK Sadettin, ERTEN Münir, *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır: Özel Basım, 2005.
- ÖZGEN Nurettin, KARADOĞAN Sabri, “Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIX, S.2, Elazığ, 2009. s.s. 61-81.
- PAYDAŞ Kazım, “Selçuklular Döneminden Safeviler’e Ortaçağda Siirt”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s.133-141.
- RAGHED Mohammad, “Bazı Arap Lehçelerindeki Atasözlerinde Geçen Türkçe Kelimeler”, *Dil Araştırmaları*, Güz 2015/17, ss. 199-213.
- SAĞLAMTİMUR Hâluk, “Arkeolojik Veriler Işığında Siirt ve Çevresi”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 73-86.
- es-SAMARRAÎ İbrahim, *fi’l-Lehecâti’l-Arabiyyeti’l-Kadîme*, Beyrut: Daru’l-hadase, 1994.
- SAMÎ Şemseddin, *Kâmus’ul A’lâm*, C.IV, İstanbul: Mihran Matbaası, H.1306.
- SARI Mehmet Ali, “İmâle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.XXXII, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, s.s. 177.
- SEÇKİN Bekir Sami, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul, 2005.
- Siirt İl Yıllığı, Siirt, 1973.
- Siirt İl Yıllığı, Siirt, 1995.

- ŞAYIR Mehmet, *Mardin’de Konuşulan Arapça Lehçenin Ses Bilgisi Biçim Bilgisi ve Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017.
- ŞİR Eddî, *el-Elfazu’l-Farisîyyeti’l-Muarrebe*, 5.b., Kahire, 1988.
- TEMMÂM Hasan, “*el-Luğa beyne’l-Mi’yâriyye ve’l-Vasfîyye*”, Kahire: Mektebetu’l-Mısriyye, 1958.
- TİMURTAŞ Abdulhadi, “Siirt Arapçasında Halk Atasözleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, S.30, s.s. 89-110.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, 8.b, İstanbul: Alfa BasımYayım Dağıtım, 1997.
- TUNCEL Metin, “Geçmişten Günümüze Siirt Şehri”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 27-29.
- TUNCEL Metin, “*Siirt*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), C.XXXVII, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, s.s. 173-175.
- TÜRK Mehmet, *Arapça Dilbilgisi*, 4.b., Konya: Hüner Yayınevi, 2012.
- VURAL Hanifi, BÖLER Tuncay, *Ses ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- WATSON Janet, *The phonology and morphology of Arabic*, Oxford University Press, New York, 2002.
- YAŞAR Mehmet Ali, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Siirt”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s.161-180.
- YAZICI Hüseyin, “*Arapçada Edatlar*”, Kitabevi Yayınları, İstanbul; 1996.
- YILDIZ Mehmet Zeydin, SARAÇOĞLU Hüseyin, “19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 2007, s.s. 619-640.
- YILDIZ Murat, “Standart ve Yerel Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.X, S.3, 2010, s.s. 23-41
- YILMAZ Oktay, *Arapça Dilbilgisi*, 2.b., İstanbul: Ravza Yayınları, 2011.
- ZEYDAN Corci, *el-Felsefetü’l-Lugaviyye ve’l-Elfâzu’l-Arabiyye*, 2.b., Mısır: Matbaatu’l Hilal, 1904.

İnternet Kaynakları

- <http://www.mucadelegazetesi.com/atasozleri.htm>, (12.05.2019).
- <http://www.sidav.org.tr/index.php/atasozleri-ve-deyisler>, (12.05.2019).
- <https://siirtvakfi.org.tr/siirt-kosesi/siirtce-turkce-sozluk/>, (20.11.2019).
- <http://www.veleye.com/tag/siirt-deyimleri/>, (05.09.2020).

Geçmişten Günümüze SİİRT ARAPÇASI

Anadolu, sahip olduğu ekonomik, coğrafi ve kültürel zenginliklerinden ötürü tarih boyunca büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetler sayesinde çok canlı ve zengin bir kültür, tarih ve medeniyet mozaiği meydana gelmiştir. Çeşitli dil, din ve kültürlerin ortak medeniyet birikiminden oluşan bu mozaik, bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu birikime bağlı olarak Anadolu'da Türkçe haricinde birçok yerel dil de konuşulmaktadır. Bugün Türkiye'de resmî ve ortak anlaşma aracı olarak hâkim dil olan Türkçe dışında varlığını sürdüren veya sürdürmeye çalışan dillerden biri de Siirt'te konuşulmakta olan Arapçadır. Asırlar boyunca nesilden nesile sözlü olarak aktarılan bu dil, unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Her dil, kendine özgü bir kültür dünyasına sahip olduğuna göre bir dilin ölmesi veya kaybolup unutulması, o dil ile birlikte o dilin kültür dünyasının da yok olup gitmesi anlamına gelir.

Elinizdeki bu çalışmada, Siirt merkezinde konuşulan Arap diyalekti yani lehçesi ele alınmıştır. Dört bölümden meydana gelen çalışmanın birinci bölümünde genel anlamda Siirt ve Siirt Araplarının tarihi, Arap lehçeleri, Siirt Arapçasının temel özellikleri ile günümüzdeki durumu hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Siirt Arapçası fonetik açıdan incelenmiştir. Üçüncü bölümde bu lehçenin morfolojik açıdan özellikleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Siirt Arapçası şekil bilgisi yönünden incelenerek lehçenin ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi açısından özellikleri, Arap lehçeleri arasındaki yeri ve uğradığı değişimler ile diğer lehçelerden farklılıklarından hareketle bir sonuca varılmıştır.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-7471-05-3

9 786257 471053